

DE SCHUILPLAATS

Inhoud

Woord vooraf 7

Aanbeveling 11

Inleiding 13

1. Honderd jaar 17

2. De hele familie 35

3. Karel 51

4. De horlogewinkel 71

5. 5 Mei 1940 89

6. De geheime kamer 107

7. Eusie 124

8. De wolken pakken samen 149

9. De overval 167

10. Scheveningen 181

11. De luitenant 205

12. Vught 217

13. Ravensbrück 241

14. Het blauwe vestje 263

15. De drie visioenen 279

16. Hoe het verder ging... 301

Bijlage 307

Aanbeveling

Iedereen die denkt dat het christelijk geloof saai is, die heeft nog geen kennis gemaakt met mijn goede vriendin Corrie ten Boom!

Een van de eigenschappen die ik het meest bewonder aan deze opmerkelijke vrouw, is haar hang naar het avontuur. Hoewel ze heel wat jaartjes ouder was dan ik, reisde ze onvermoeibaar met ons mee achter het IJzeren Gordijn om geheime groepjes gelovigen te ontmoeten, in de tijd waarin hierop nog gevangenisstraf of uitzetting stond.

‘Zij zetten hun leven op het spel voor hun geloof,’ zei ze dan. ‘Zou ik dat dan niet doen?’

Als Corrie vandaag nog zou leven, dan zou ze er ongetwijfeld opstaan om met me mee te gaan naar de plaatsen waar gelovigen nu vervolgd worden. En hoe fantastisch zou ze het vinden om haar radicale geloof te delen met moedige gelovigen zoals die van de ‘Christian Motorcycle Association’, een groep geweldige mannen en vrouwen die vaak met hun motor naar arme landen rijden, om de motoren daar weg te geven aan een predikant die geen andere reismogelijkheden heeft.

Als u Corrie ten Boom nooit persoonlijk hebt ontmoet, dan is dit boek de beste manier om haar en haar Heer te leren kennen. Ga er maar vanuit dat het een vriendschap voor het leven wordt. Meer dan 35 jaar na de eerste uitgave van *De Schuilplaats*, staat er een nieuwe generatie op die gehoor geeft aan haar indringende oproep: ‘Ga met me mee, op weg in het grootste avontuur dat je ooit zult beleven!’

Anne van der Bijl – oprichter Open Doors

Honderd jaar

Ik sprong die morgen uit bed met maar één vraag in mijn gedachten: zon of mist? Meestal was het mistig in januari – vochtig, kil en somber. Maar soms brak – zeldzaam betoverend – een bleek winterzonnetje door.

Ik hing zover als ik kon uit het enige raam van mijn slaapkamer; in de Bèjé (Barteljorisstraat) was het altijd moeilijk om de hemel te zien. Saaie stenen muren omringden me aan alle kanten. Ik rekte mijn hals uit, en zag hoog boven de bouwvallige daken en scheve schoorstenen van oud-Haarlem een vierkant stuk licht parelmoeren hemel. De zon kwam door op ons feest!

Ik maakte een paar danspassen, terwijl ik mijn nieuwe jurk tevoorschijn haalde uit de oude kast tegen de muur. Vaders kamer lag precies onder de mijne, maar met zijn zevenenzeventig jaar sliep hij nog altijd als een roos. Dat is tenminste een voordeel, als je oud wordt, dacht ik, terwijl ik mijn armen in de mouwen stak, en het resultaat bekeek in de spiegel op de kastdeur. Hoewel sommige Hollandse vrouwen in 1937 hun rokken tot op de knie droegen, kwam mijn rok voorzichtig tien centimeter boven mijn schoenen.

Je wordt er ook niet jonger op, zei ik tegen mijn spiegelbeeld. Misschien kwam het door de nieuwe jurk, dat ik mezelf kritischer bekeek dan anders: vijfenvestig jaar, ongetrouwd, en een niet bepaald slanke taille.

Mijn zuster Betsie was, hoewel zeven jaar ouder dan ik, nog steeds zo slank en bevallig, dat ze op straat nagekeken werd. Dat lag zeker niet aan haar kleding; onze kleine horlogewinkel bracht

nooit veel geld op. Maar als Betsie een jurk aantrok, gebeurde daar altijd iets bijzonders mee.

Ik had altijd losse zomen, ladders in mijn kousen, en gekreukelde kraagjes, totdat Betsie zich erover ontfermde. Maar vandaag, dacht ik, terwijl ik zover ik kon van de spiegel afstond, vandaag staat dat donkerrood erg deftig.

Ver beneden mij ging de bel. Bezoekers? Vóór zeven uur? Ik gooide de deur van mijn kamer open en stormde de steil kronkelende trap af. Deze trap was later tegen dit merkwaardige oude huis aangebouwd. Eigenlijk bestond het uit twee huizen. Het ene, aan de voorkant, was een typisch oud-Haarlems bouwseltje, drie verdiepingen hoog, twee kamers diep en maar één kamer breed. Op een onbekend tijdstip in zijn lange geschiedenis was de achtermuur doorgebroken om een verbinding tot stand te brengen met het nog smallere, nog hogere huis erachter – dat slechts bestond uit drie kamers boven op elkaar – en deze smalle wenteltrap zat tussen de twee huizen ingeklemd.

Hoe vlug ik ook was, Betsie won het van me. Een geweldig boeket bloemen versperde de deuropening. Toen Betsie het aannam, kwam er een loopjongetje achter vandaan. ‘Echt feestweer, juffrouw,’ zei hij en probeerde langs de bloemen heen te kijken of er misschien al koffie en een taartje voor hem klaar stond. Maar hij zou later op het feest komen, zoals bijna heel Haarlem.

Betsie en ik zochten naar het kaartje bij de bloemen. ‘Pickwick!’ riepen we tegelijk.

Pickwick was een schatrijke klant, die niet alleen de mooiste horloges kocht, maar ook dikwijls boven kwam om met ons te praten. Eigenlijk heette hij Herman Sluring, maar Betsie en ik noemden hem onder elkaar Pickwick, omdat hij sprekend leek op het plaatje van de Pickwick in ons boek van Dickens. Herman Sluring was ongetwijfeld de lelijkste man van Haarlem – kort, zo rond als een ton, met een hoofd zo kaal als een Edammer, en zo scheel, dat je nooit wist of hij jou aankeek of iemand anders – maar vriendelijk en gul als geen ander.

De bloemen waren afgegeven aan de zijdeur, die uitkwam op een smal steegje, en Betsie en ik brachten ze van het portaalje naar de winkel. Eerst kwam je in de werkplaats, waar horloges en klokken gerepareerd werden. Daar stond de hoge bank, waarover Vader zoveel jaren gebogen had gezeten en waar hij het moeilijke, nauwgezette werk verrichtte dat in Nederland zo hoog aangeschreven stond. In het midden van de werkplaats stond mijn bank, daarnaast die van Hans, de leerjongen, en verder tegen de muur de bank van de oude Christoffel.

Vorbij de werkplaats was de winkel, met een vitrine vol horloges. Alle wandklokken sloegen net zeven uur, toen Betsie en ik de bloemen binnenbrachten en een geschikt plekje zochten om ze neer te zetten. Sinds mijn kinderjaren vond ik het altijd weer heerlijk de winkel binnen te komen, waar honderd tikkende klokken mij welkom heetten. Het was er donker, omdat de luiken aan de straatkant nog niet open waren. Ik maakte de deur los en stapte naar buiten in de Barteljorisstraat. De andere winkels in de smalle straat waren nog dicht – de opticien naast ons, de modezaak, de bakker, de bontzaak van Weil aan de overkant.

Ik schoof de luiken open en stond een ogenblik te kijken naar de etalage, waarover Betsie en ik het eindelijk eens waren geworden. Die etalage gaf altijd aanleiding tot meningsverschil, omdat ik zoveel mogelijk van onze voorraad wilde uitstallen, terwijl Betsie stijf en strak volhield dat het veel eleganter was een paar horloges op een stuk sierlijk gedrapeerde zijde of satijn te leggen. Maar deze keer kon de etalage ons beider goedkeuring wegdragen: er lag een verzameling oude klokken en horloges, die we voor deze gelegenheid van vrienden en antiquairs uit de hele stad hadden geleend, want vandaag bestond onze winkel honderd jaar. Op deze dag in 1837 had Vaders vader voor dit raam een bordje neergezet: TEN BOOM – HORLOGES.

De laatste tien minuten sloegen de kerkklokken van Haarlem zeven uur, zonder zich te storen aan zoiets als de juiste tijd en nu

dreunden op de Grote Markt, een halve straat verder, de zeven zware slagen van de grote klok van de St. Bavo. Ik bleef op straat staan om ze te tellen, hoewel het koud was op deze vroege januari-morgen. Nu hadden de meeste mensen in Haarlem een radio, maar ik kon me de tijd nog herinneren, dat de stad zich richtte naar de tijd van de St. Bavo; alleen spoorwegmensen en anderen, die het juiste uur moesten weten, kwamen bij ons om de tijd op te nemen van de astronomische klok. Vader ging elke week met de trein naar Amsterdam om de tijd op te nemen van de Marine sterrenwacht, en het was zijn trots dat de astronomische klok nooit meer dan twee seconden in zeven dagen achter liep. Toen ik de winkel binnenging, zag ik hem groot en glanzend op zijn harde voetstuk staan, een stuk vergane glorie.

De bel van de buitendeur in het steegje ging weer over: nog meer bloemen. Zo ging het een uur lang door, grote en kleine boeketten, bloemstukken en zelfgekweekte planten in aarden potjes. Want al was het dan feest voor de winkel, de genegenheid van de stad ging naar Vader uit. 'Haarlems good old fellow' werd hij genoemd. Toen er in de winkel en de werkplaats geen ruimte meer was om de bloemen neer te zetten, brachten Betsie en ik ze naar de twee kamers boven de winkel. Deze heetten nog steeds 'de kamers van tante Jans', hoewel zij al meer dan twintig jaar dood was. Tante Jans was Moeders oudere zuster en de sfeer in de kamer werd nog bepaald door de zware donkere meubelen die zij had achtergelaten. Betsie zette een pot met kastulpen neer, deed een paar stappen achteruit en riep blij: 'Kijk eens, Corrie, hoe vrolijk!'

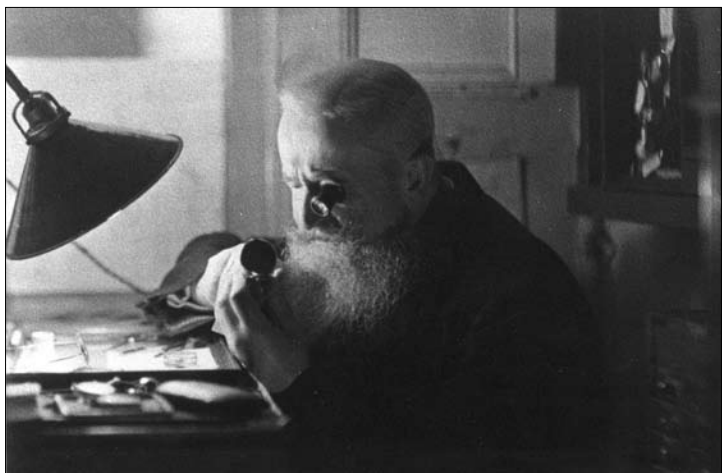
Arme Betsie. De B  j   was zo ingesloten door de huizen rondom dat de planten, die zij elk voorjaar voor het raam zette, nooit zo ver kwamen dat ze gingen bloeien.

Om kwart voor acht kwam Hans, de leerjongen, en om acht uur Toos, onze winkeljuffrouw en boekhoudster. Toos had haar werk nooit erg prettig gevonden totdat zij – tien jaar geleden – bij Vader was gekomen. Vaders vriendelijke hoffelijkheid had haar

zacht gemaakt. We lieten het aan Hans en Toos over om op de voordeur te letten en gingen naar boven om te ontbijten.

Maar drie plaatsen, dacht ik, terwijl ik de tafel dekte. De eetkamer lag achter in het huis, vijf treetjes hoger dan de winkel, maar lager dan de kamers van tante Jans. Voor mij was deze kamer met haar ene raam, dat uitkeek op het steegje, het hart van het huis. Deze tafel was, met een kleed erover, in mijn kinderjaren een tent geweest of een rovershol. Hier had ik als schoolmeisje mijn huiswerk gemaakt. Hier had Moeder uit Dickens voorgelezen op de lange winteravonden, terwijl de kolen in de emaille kachel lagen te snorren en een rode gloed wierpen op de tegels met de spreuk 'Jezus is Overwinnaar'.

We gebruikten nu een hoek van de tafel. Vader, Betsie en ik, maar naar mijn gevoel zat de rest van de familie er altijd nog bij. Daar was de stoel van Moeder en de plaatsen van de drie tantes aan de andere kant (niet alleen tante Jans, maar ook de twee andere zusters van Moeder hadden bij ons ingewoond). Naast mij had mijn oudere zusje Nollie gezeten, en Willem, de enige jongen in het gezin, naast Vader.

Casper ten Boom was meer dan zestig jaar een kundig horlogemaker.

Nollie en Willem hadden nu al sinds vele jaren hun eigen gezin, en Moeder en de tantes waren dood, maar het leek me of ik hen daar nog altijd zag zitten. Hun stoel was niet lang leeg gebleven. Vader kon een huis zonder kinderen niet verdragen, en als hij hoorde dat een kind onderdak nodig had, verscheen er een nieuw gezicht aan tafel. Op de ene of andere manier speelde hij het klaar om met een horlogewinkel die geen winst opleverde nog elf kinderen te voeden, te kleden en te verzorgen, nadat zijn eigen viertal volwassen was geworden. Maar nu waren ook deze elf volwassen en getrouwd of weggegaan om hun taak in de maatschappij te vervullen; en dus dekte ik de tafel voor drie.

Betsie bracht de koffie uit het keukentje dat niet veel meer was dan een alkoof, en nam het brood uit de la van het buffet. Terwijl ze het op tafel zette, hoorden we Vader de trap afkomen. Dat ging niet meer zo kweik als vroeger; maar om stipt tien over acht stapte hij de eetkamer binnen, zoals iedere morgen.

‘Vader!’ zei ik en gaf hem een kus, waarbij ik de geur van sigaren in zijn baard rook, ‘ik hoop dat het een fijne dag wordt.’

Vaders haar en baard waren nu zo wit als het mooie tafellaken dat Betsie speciaal voor deze gelegenheid had neergelegd. Maar zijn blauwe ogen achter de dikke, ronde brillenglazen waren zacht en vrolijk als altijd, en hij keek ons om beurten met oprechte bewondering aan.

‘O, Corrie! Betsie! Wat zien jullie er allebei lief uit!’ Hij ging zitten, boog zijn hoofd en sprak de zegen uit. Daarna keek hij ons weer aan en zei blij: ‘Wat zou Moeder deze nieuwe mode mooi gevonden hebben. Het staat jullie zo goed!’

Betsie en ik keken strak in onze koffie om niet in lachen uit te barsten. Deze ‘nieuwe mode’ was de wanhoop van onze jonge nichtjes, die altijd probeerden ons lichtere kleuren, kortere rokken en een lagere hals aan te praten. Maar hoe conservatief wij ook waren, Moeder had nooit zoiets lichts gedragen als mijn donkerrode jurk of de donkerblauwe van Betsie. In Moeders tijd liepen de getrouwde vrouwen – en de ongetrouwde die ‘een

zekere leeftijd' hadden bereikt – altijd in het zwart van de kin tot op de grond. Ik had Moeder en de tantes nooit in een andere kleur gezien.

'Wat zou Moeder dit allemaal heerlijk hebben gevonden!' zei Betsie. 'Weten jullie nog hoe ze van zulke gelegenheden hield?'

Bijna even snel als een ander kon zeggen: Wel gefeliciteerd, had zij koffie op de kachel staan en een cake in de oven. En omdat zij zowat iedereen in Haarlem kende, vooral de arme, zieke en verwaarloosde mensen, ging er eigenlijk geen dag van het jaar voorbij, die niet voor de een of de ander 'een zeer bijzondere gelegenheid' was, zoals ze dat met stralende ogen kon zeggen.

En zo zaten we achter onze koffie, zoals men dat bij verjaardagen doet, en keken terug – terug naar de tijd, dat Moeder nog leefde, en nog verder. Terug naar de tijd dat Vader als kleine jongen in dit huis opgroeide. 'Ik werd in deze kamer geboren,' zei hij, alsof hij dat niet al honderd keer had verteld. 'Natuurlijk was het toen geen eetkamer, maar een slaapkamer. Vader en moeder sliepen in een bedompte bedstee. Ik was het eerste kind dat bleef leven. Ik weet niet hoeveel er voor mij geweest zijn, maar ze gingen allemaal dood. Moeder had tbc, en men wist toen nog niet dat de lucht besmet kan zijn en dat je kleine kinderen uit de buurt van zieke mensen moest houden.'

Dit was een dag om herinneringen op te halen. Een dag waarop het verleden levend werd. Hoe konden wij, terwijl we daar zaten – twee ongetrouwde vrouwen van middelbare leeftijd en een oude man – weten dat wij avonturen zouden gaan beleven waar we nooit van gedroomd hadden? Avontuur en angst, verschrikkelijke en heerlijke dingen stonden voor de deur, en we wisten het niet.

O, Vader! Betsie! Als ik het geweten had, zou ik dan door gegaan zijn? Zou ik dan hebben kunnen doen wat ik gedaan heb?

Maar hoe had ik het kunnen weten? Hoe had ik kunnen ver-